

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (piąta izba)

z dnia 20 czerwca 2013 r.*

Swobodny przepływ osób — Równość traktowania — Przywileje socjalne — Rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 — Artykuł 7 ust. 2 — Pomoc finansowa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego — Warunek zamieszkania w państwie członkowskim przyznającym pomoc — Odmowa przyznania pomocy studentom będącym obywatelami Unii niezamieszkującymi w danym państwie członkowskim, których ojciec lub matka, będący pracownikiem przygranicznym, pracuje w rzeczonym państwie członkowskim — Dyskryminacja pośrednia — Względy uzasadniające — Cel polegający na proporcjonalnym zwiększeniu liczby osób posiadających dyplom ukończenia szkoły wyższej — Właściwy charakter — Proporcjonalność

W sprawie C-20/12

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez tribunal administratif (Luksemburg) postanowieniem z dnia 11 stycznia 2012 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 16 stycznia 2012 r., w postępowaniu:

Elodie Giersch,

Benjamin Marco Stemper,

Julien Taminiaux,

Xavier Renaud Hodin,

Joëlle Hodin

przeciwko

État du Grand-Duché de Luxembourg,

przy udziale:

Didiera Taminiaux,

TRYBUNAŁ (piąta izba),

w składzie: T. von Danwitz, prezes izby, A. Rosas (sprawozdawca), E. Juhász, D. Šváby i C. Vajda, sędziowie,

rzecznik generalny: P. Mengozzi,

sekretarz: V. Tourrès, administrator,

* Język postępowania: francuski.

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 28 listopada 2012 r., rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu E. Giersch przez adwokata S. Coï,
- w imieniu B.M. Stempera przez adwokata S. Jacquet,
- w imieniu J. Taminiaux przez adwokatów P. Peuvrela oraz V. Wauthoza,
- w imieniu X.R. Hodina oraz J. Hodin przez adwokata G. Thomasa,
- w imieniu D. Taminiaux przez adwokatów P. Peuvrela oraz V. Wauthoza,
- w imieniu rządu luksemburskiego przez P. Frantzen oraz M. Schiltza, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez adwokata P. Kinscha,
- w imieniu rządu duńskiego przez M. Wolff oraz C. Vanga, działających w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu greckiego przez G. Papagianni, działającą w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu austriackiego przez C. Pesendorfer oraz G. Eberharda, działających w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu szwedzkiego przez A. Falk, C. Stege oraz U. Persson, działające w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez G. Rozeta oraz M. Van Hoofa, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 7 lutego 2013 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 7 ust. 2 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty (Dz.U. L 257, s. 2), w brzmieniu zmienionym dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2004/38/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. (Dz.U. L 158, s. 77; sprostowania: Dz.U. 2004, L 229, s. 35; Dz.U. 2005, L 197, s. 34), zwanego dalej „rozporządzeniem nr 1612/68”).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy studentami, którzy złożyli wnioski o pomoc finansową państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego w celu studiowania w państwie członkowskim innym niż Wielkie Księstwo Luksemburga, a ministre de l’Enseignement supérieur et de la Recherche (ministrem ds. kształcenia wyższego i badań naukowych, zwanym dalej „ministrem”).
- 3 Równolegle, w kwietniu 2011 r., Komisja Europejska wszczęła przeciwko Wielkiemu Księstwu Luksemburga postępowanie w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, które jest jeszcze na etapie poprzedzającym wniesienie skarg. W uzasadnionej opinii z dnia 27 lutego 2012 r. Komisja zażądała od tego państwa członkowskiego zaniechania wskazanego dyskryminowania

pracowników migrujących i członków ich rodzin przy przyznawaniu pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego, ale także przy przyznawaniu comiesięcznej pomocy dla młodych wolontariuszy oraz zasiłków zwanych „boni pour enfant” (dodatek na dziecko).

Ramy prawne

Prawo Unii

- 4 Zgodnie z art. 7 rozporządzenia nr 1612/68:

„1. Pracownik, będący obywatelem państwa członkowskiego, nie może być na terytorium innego państwa członkowskiego ze względu na swą przynależność państwową traktowany odmiennie niż pracownicy krajowi pod względem warunków zatrudnienia i pracy, w szczególności warunków wynagrodzenia, zwolnienia i, jeżeli straci pracę, powrotu do pracy lub ponownego zatrudnienia.

2. Pracownik korzysta z takich samych przywilejów socjalnych i podatkowych jak pracownicy krajowi.

[...]”.

Uregulowania luksemburskie

- 5 Pomoc finansowa państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego jest uregulowana w loi du 22 juin 2000 concernant l'aide financière de l'État pour études supérieures (ustawie z dnia 22 czerwca 2000 r. o pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego, *Mémorial* A 2000, s. 1106), zmienionej loi du 26 juillet 2010 (ustawą z dnia 26 lipca 2010 r., *Mémorial* A 2010, s. 2040), (zwanej dalej „zmienioną ustawą z dnia 22 czerwca 2000 r.”).

- 6 Ta pomoc finansowa jest przyznawana w postaci stypendium i pożyczki i można się o nią ubiegać niezależnie od tego, w jakim państwie wnioskodawca zamierza odbywać studia wyższe.

- 7 W wersji pierwotnej ustawa z dnia 22 czerwca 2000 r. o pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego zawierała w art. 2 następującą definicję beneficjentów pomocy:

„Z pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego mogą korzystać studenci przyjęci na studia wyższe, którzy spełniają jeden z następujących warunków:

a) są obywatelami luksemburskimi lub

b) są obywatelami innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, mają miejsce zamieszkania w Wielkim Księstwie Luksemburga i wchodzą w zakres zastosowania art. 7 i 12 rozporządzenia [nr 1612/68] [...]

[...]”.

- 8 Loi du 4 avril 2005 modifiant la loi du 22 juin 2000 concernant l'aide financière de l'État pour études supérieures (ustawa z dnia 4 kwietnia 2005 r. o zmianie ustawy o z dnia 22 czerwca 2000 r. o pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego, *Mémorial* A 2005, s. 786) nadał art. 2 lit. a) tej ostatniej ustawy następujące brzmienie:

„a) są obywatelami luksemburskimi i mają miejsce zamieszkania w Wielkim Księstwie Luksemburga lub [...]”.

- 9 W następstwie zmian wprowadzonych na mocy art. 1 pkt 2 ustawy z dnia 26 lipca 2010 r., art. 2 zmienionej ustawy z dnia 22 czerwca 2000 r. stanowi:

„Beneficjenci pomocy finansowej

Z pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego mogą korzystać studenci przyjęci na studia wyższe, którzy spełniają jeden z następujących warunków:

- a) są obywatelami luksemburskimi lub członkami rodziny obywatela luksemburskiego i mają miejsce zamieszkania w Wielkim Księstwie Luksemburga lub
- b) są obywatelami innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej innego państwa-strony Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej i zgodnie z rozdziałem 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 2008 r. o swobodnym przepływie osób i imigracji ze zmianami przebywają w Wielkim Księstwie Luksemburga jako pracownik najemny, osoba prowadząca działalność na własny rachunek, osoba zachowująca taki status lub członek rodziny jednej z tych osób lub jako osoba, która nabyła prawo stałego pobytu [...]

[...]”.

- 10 Loi du 29 août 2008 sur la libre circulation des personnes et l’immigration (ustawa z dnia 29 sierpnia 2008 r. o swobodnym przepływie osób i imigracji, *Mémorial A* 2008, s. 2024) dokonała transpozycji do prawa luksemburskiego dyrektywy 2004/38. Artykuł 6 ust. 1 tej ustawy stanowi, że obywatel Unii ma prawo pobytu na terytorium Luksemburga przez okres przekraczający trzy miesiące, jeśli spełnia albo przesłanki wykonywania, w charakterze pracownika, pracy najemnej lub działalności na własny rachunek, albo przesłanki rejestracji w instytucji publicznej lub prywatnej, uznanej w Luksemburgu, w celu odbycia studiów jako podstawowego zajęcia, oraz jeśli daje rękojmię posiadania ubezpieczenia zdrowotnego i wystarczających środków dla siebie samego i członków swojej rodziny, aby uniknąć obciążenia dla systemu pomocy społecznej.

Postępowania główne i pytanie prejudycjalne

- 11 Składając formularz opracowany przez Centre de Documentation et d’Information sur l’Enseignement Supérieur (ośrodku dokumentacji i informacji nt. szkolnictwa wyższego) przy ministerstwie ds. kształcenia wyższego i badań naukowych Elodie Giersch, Joëlle Hodin, Julien Taminiaux i Benjamin Marco Stemper, będący studentami, zwrócili się o przyznanie im na rok akademicki 2010/2011 pomocy finansowej na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego w związku z przygotowaniem pracy dyplomowej.
- 12 E. Giersch, J. Hodin i J. Taminiaux zamieszkują w Belgii i podali, że w tym państwie zamierzali studiować w roku akademickim 2010/2011. B.M. Stemper mieszka w Niemczech i oświadczył, że zamierza studiować w Zjednoczonym Królestwie.
- 13 Minister oddalił ich wnioski o pomoc finansową, podając w każdym wypadku ten sam powód, a mianowicie niespełnienie warunku zamieszkania przewidzianego w art. 2 lit. b) zmienionej ustawy z dnia 22 czerwca 2000 r.
- 14 Skarżący w postępowaniu głównym zwrócili się do tribunal administratif (sądu administracyjnego) ze skargą mającą na celu zmianę lub stwierdzenie nieważności decyzji odmownych ministra. Każde z nich powołało się między innymi na okoliczność, że jedno z rodziców pracuje w Wielkim Księstwie Luksemburga. Ich skargi zostały uznane za dopuszczalne, w zakresie w jakim dotyczyły stwierdzenia nieważności rzeczonych decyzji.

- 15 Tribunal administratif, do którego wpłynęło 600 podobnych spraw za sam tylko rok akademicki 2010–2011, postanowił połączyć sprawy skarżących w postępowaniu głównym do wspólnego prowadzenia.
- 16 Skarżący podnieśli przez tym sądem, że pomoc finansowa państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego stanowi przywilej socjalny w rozumieniu art. 7 rozporządzenia nr 1612/68, w związku z czym jest ona objęta zakresem zasady równego traktowania przewidzianej w tym przepisie.
- 17 Warunek zamieszkania, na który powołał się wobec skarżących minister, stanowi ich zdaniem dyskryminację, jeżeli nie bezpośrednią, to przynajmniej pośrednią.
- 18 Podniesiona dyskryminacja bezpośrednia ma polegać na tym, że aby móc korzystać z pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego obywatel luksemburski lub członek rodziny obywatela luksemburskiego musi mieć miejsce zamieszkania w Luksemburgu, podczas gdy obywatel innego państwa członkowskiego musi tu przebywać. Gdyby jednak należało przyjąć, że obywatele luksemburscy i obywatele innych państw członkowskich podlegają temu samemu warunkowi zamieszkania na terytorium Luksemburga, to wspomniany warunek zamieszkania stanowiłby zdaniem skarżących dyskryminację pośrednią, ponieważ byłby łatwiejszy do spełnienia dla obywateli luksemburskich niż dla obywateli innych państw członkowskich.
- 19 Rząd luksemburski kwestionował przed tribunal administratif pogląd, że rzeczona pomoc finansowa stanowi przywilej socjalny w rozumieniu art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68 z tego względu, że beneficjenci tej pomocy są samodzielnymi dorosłymi studentami, tworzącymi własne gospodarstwo domowe i niepozostającymi na utrzymaniu rodziców.
- 20 Rząd ten podniósł również, iż cel uregulowań luksemburskich o pomocy uzasadnia ograniczenie kręgu jej beneficjentów do rezydentów luksemburskich. Celem ustawy wprowadzającej tę pomoc było bowiem sprzyjanie zwiększeniu proporcji osób będących posiadaczami dyplomu ukończenia szkoły wyższej wśród populacji zamieszkującej na terytorium państwa, aż do osiągnięcia 40% do 2020 r., podczas gdy w 2010 r. proporcja takich osób wynosiła jedynie 28%. Odsetek ten jest zdecydowanie niższy niż procent posiadaczy takiego dyplomu odnotowany w państwach porównywalnych z Wielkim Księstwem Luksemburga
- 21 Zdaniem rządu luksemburskiego w braku warunku zamieszkania każdy student, nawet niemający żadnego związku ze społeczeństwem luksemburskim, mógłby skorzystać z pomocy finansowej państwa w celu pobierania nauki w ramach szkolnictwa wyższego w jakimkolwiek państwie na świecie, co zachęcałoby do „turystyki stypendialnej” nie do udźwignięcia przez budżet krajowy.
- 22 Zdaniem tego rządu nie można mówić o żadnej dyskryminacji, ani bezpośredniej, ani pośredniej. Warunek zamieszkania, mający zastosowanie zarówno do własnych obywateli, jak i obywateli innych państw, stanowi w jego przekonaniu prawnie uzasadnione kryterium przyznawania pomocy w postępowaniu głównym w świetle realizowanego w zmienionej ustawie z dnia 22 czerwca 2000 r. celu w interesu ogólnego.
- 23 Tribunal administratif w pierwszej kolejności oddał argument rządu luksemburskiego kwestionujący kwalifikowanie pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego jako przywileju socjalnego w rozumieniu art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68 z tego powodu, że beneficjenci tej pomocy są samodzielnymi osobami dorosłymi, które nie pozostają na utrzymaniu rodziców.
- 24 W tej kwestii tribunal administratif wskazuje, że rzeczona pomoc finansowa przyznawana na podstawie ustawy w celu ułatwienia dostępu do nauki w ramach szkolnictwa wyższego obejmuje kwotę podstawową i ewentualne dodatki, których wysokość może ulegać zmianom w zależności – z jednej

strony – od sytuacji finansowej i socjalnej studenta, a także z drugiej strony – od wysokości czesnego, które płaci student. Sąd ten uważa, że ocena sytuacji studenta pod względem finansowym i socjalnym wymaga ustalenia – mimo fikcji prawnej przyjętej przez ustawodawcę – czy student jest rzeczywiście samodzielny, czy też jest utrzymywany przez rodziców.

- 25 Stwierdziwszy, że w sprawach w postępowaniu głównym wszyscy skarżący mieli status studentów dziennych i nie dysponowali w roku akademickim 2010/2011 żadnymi dochodami, a nadto nadal stanowili część gospodarstwa domowego swoich ojców i matek, tribunal administratif doszedł do przekonania, że należało uznać, iż pozostawali na utrzymaniu rodziców, będących pracownikami migrującymi. Sąd ten wskazuje również, że wszyscy skarżący powołują się na to, że ich ojciec lub matka pracuje w Luksemburgu.
- 26 Odwołując się do pkt 23 wyroku z dnia 26 lutego 1992 r. w sprawie C-3/90 Bernini, Rec. s. I-1071, tribunal administratif przypomina ponadto, że z orzecznictwa Trybunału wynika, iż pomoc na pokrycie kosztów utrzymania i kształcenia w trakcie studiów uniwersyteckich prowadzących do przyznania tytułu zawodowego stanowi dla studenta będącego beneficjentem tej pomocy przywilej socjalny w rozumieniu art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68.
- 27 Podobnie, zdaniem sądu odsyłającego, który przypomina pkt 24 wyroku z dnia 18 lipca 2007 r. w sprawie C-212/05 Hartmann, Zb.Orz. s. I-6303, przyznane przez państwo członkowskie finansowanie studiów dzieci pracownika stanowi w odniesieniu do pracownika migrującego lub pracownika przygranicznego przywilej socjalny w rozumieniu art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68, jeżeli pracownik nadal utrzymuje to dziecko. W takim wypadku, jak wskazuje ten sąd, zgodnie z pkt 28 ww. wyroku w sprawie Bernini, dziecko może powołać się na art. 7 ust. 2 w celu uzyskania finansowania studiów na tych samych warunkach co dzieci pracowników krajowych, gdyż wyrażona w art. 7 rozporządzenia nr 1612/68 zasada równego traktowania ma na celu także zapobieganie dyskryminacji zstępnych będących na utrzymaniu pracownika.
- 28 W tym stanie rzeczy, zdaniem tribunal administratif, skarżący mogą powołać się na art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68 w celu uzyskania finansowania studiów na tych samych warunkach co dzieci pracowników krajowych.
- 29 W drugiej kolejności sąd ten stwierdza brak dyskryminacji bezpośredniej. Jego zdaniem pojęcia „miejsca zamieszkania” i „pobytu” figurujące w art. 2 zmienionej ustawy z dnia 22 czerwca 2000 r. odnoszą się do tego samego pojęcia faktycznego, a mianowicie do rzeczywistego, prawnego i trwałego zamieszkania danej osoby. Ta tożsamość treści ma znajdować potwierdzenie w art. 3 règlement grand-ducal du 12 novembre 2010 modifiant le règlement grand-ducal du 5 octobre 2000 concernant l'aide financière de l'État pour études supérieures (rozporządzeniu Wielkiego Księcia z dnia 12 listopada 2010 r. o zmianie rozporządzenia Wielkiego Księcia z dnia 5 października 2000 r. w sprawie pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego, *Mémorial A* 2010, s. 3430), zgodnie z którym studenci, o których mowa w art. 2 zmienionej ustawy z dnia 22 czerwca 2000 r., to jest zarówno obywatele luksemburscy i członkowie rodziny obywateli luksemburskich, jak i obywatele wszystkich pozostałych państw członkowskich UE, mają obowiązek przedłożenia zaświadczenia o miejscu zamieszkania, by móc korzystać z tej pomocy.
- 30 W trzeciej kolejności, co się tyczy podnoszonego istnienia dyskryminacji pośredniej, tribunal administratif przypomina, że zasada równego traktowania zakazuje wszelkich ukrytych form dyskryminacji, które przez zastosowanie innych niż dotyczące przynależności państwowej kryteriów rozróżnienia prowadzą w rzeczywistości do takiego samego rezultatu. Powołując się na pkt 53 wyroku z dnia 15 marca 2005 r. w sprawie C-209/03 Bidar, Zb.Orz. s. I-2119, sąd ten dodaje, że warunek zamieszkania może być w tym kontekście uznany za dyskryminujący, ponieważ jego skutkiem jest niebezpieczeństwo, że to głównie obywatele innych państw członkowskich zostaną postawieni w gorszej sytuacji z tego względu, że warunek ten jest łatwiejszy do spełnienia dla obywateli danego państwa.

- 31 Określona różnica w traktowaniu mogłaby jednak zostać uznana za uzasadnioną, gdyby była oparta na obiektywnych względach niezależnych od przynależności państwowej zainteresowanej osoby i proporcjonalnych do celu, do którego osiągnięcia słusznie dąży prawo krajowe.
- 32 Trybunał administratif, uznawszy, że istotne dla rozpatrywanej sprawy jest ustalenie, czy taka pośrednia dyskryminacja jest prawnie uzasadniona w świetle zasady równości traktowania, postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy z uwagi na zawartą w prawie Unii zasadę równego traktowania, wyrażoną w art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68, względy polityki oświatowej i polityki budżetowej podniesione przez państwo luksemburskie, a mianowicie odnoszące się do czynności promujących wzrost proporcji osób posiadających dyplom ukończenia szkoły wyższej, która w przypadku osób zamieszkujących w Luksemburgu jest aktualnie niewystarczająca w kontekście międzynarodowym, w sytuacji gdy realizacja tych względów zostałaby poważnie zagrożona, jeżeli państwo luksemburskie musiałyby wypłacać pomoc finansową na pobieranie nauki na uczelniach wyższych na rzecz każdego studenta niemającego żadnego związku ze społeczeństwem Wielkiego Księstwa, tak aby studenci ci mogli pobierać naukę na uczelniach wyższych w jakimkolwiek państwie na świecie, co równałoby się z nieracjonalnym obciążeniem dla budżetu państwa luksemburskiego, stanowią w rozumieniu przytoczonego orzecznictwa Unii względy mogące uzasadnić odmienne traktowanie związane z obowiązkiem zamieszkania nałożonym zarówno na obywateli luksemburskich, jak i obywateli innych państw członkowskich dla celów uzyskania pomocy na pobieranie nauki na uczelniach wyższych?”.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

- 33 Poprzez swoje pytanie sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie ustawodawstwu państwa członkowskiego, takiemu jak w sprawie głównej, które uzależnia przyznanie pomocy finansowej na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego od spełnienia przez studenta warunku zamieszkania i wprowadza różnicę w traktowaniu między osobami zamieszkującymi w danym państwie członkowskim a osobami, które choć w nim nie zamieszkują, są dziećmi pracowników przygranicznych pracujących w tym państwie członkowskim, a to w celu promowania zwiększenia wśród mieszkańców proporcji osób posiadających dyplom ukończenia szkoły wyższej przy jednoczesnym uniknięciu nadmiernego obciążenia finansowego, które wynikałoby z przyznawania tej pomocy wszystkim studentom.

W przedmiocie istnienia dyskryminacji

- 34 W tej kwestii należy przypomnieć, że zgodnie z art. 45 ust. 2 TFUE swobodny przepływ osób oznacza zniesienie wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową między pracownikami państw członkowskich w zakresie zatrudnienia, wynagrodzenia i innych warunków pracy.
- 35 Artykuł 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68 stanowi, w specyficznej dziedzinie przyznawania przywilejów socjalnych, szczególny wyraz zasady równości traktowania ustanowionej w art. 45 ust. 2 TFUE i należy interpretować go w ten sam sposób co art. 45 ust. 2 TFUE (wyrok z dnia 11 września 2007 r. w sprawie C-287/05 Hendrix, Zb.Orz. s. I-6909, pkt 53).
- 36 Stosownie do art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68 pracownik będący obywatelem państwa członkowskiego korzysta na terytorium innych państw członkowskich z takich samych przywilejów socjalnych i podatkowych jak pracownicy krajowi.

- 37 Przepis ten jest korzystny zarówno dla pracowników migrujących, którzy zamieszkują w przyjmującym państwie członkowskim, jak i dla pracowników przygranicznych, którzy wykonując pracę najemną w tym ostatnim państwie członkowskim, zamieszkują w innym państwie członkowskim (wyroki: z dnia 18 lipca 2007 r. w sprawie C-213/05 Geven, Zb.Orz. s. I-6347, pkt 15; z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie C-542/09, Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 33).
- 38 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem pomoc na pokrycie kosztów utrzymania i kształcenia w trakcie studiów prowadzących do przyznania tytułu zawodowego stanowi przywilej socjalny w rozumieniu art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68 (wyrok z dnia 21 czerwca 1988 r. w sprawie 39/86 Lair, Rec. s. 3161, pkt 24; ww. wyroki: w sprawie Bernini, pkt 23; w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 34).
- 39 Trybunał orzekł również, że dofinansowywanie studiów dzieci pracowników przez państwo członkowskie stanowi dla pracownika migrującego przywilej socjalny w rozumieniu omawianego art. 7 ust. 2, jeśli ten ostatni w dalszym ciągu utrzymuje dziecko (ww. wyrok w sprawie Bernini, pkt 25, 29; wyrok z dnia 8 czerwca 1999 r. w sprawie C-337/97 Meeusen, Rec. s. I-3289, pkt 19; ww. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 35).
- 40 Członkowie rodziny pracownika migrującego są pośrednimi beneficjentami równego traktowania, z jakiego korzysta ten pracownik na mocy art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68. Skoro przyznanie dziecku pracownika migrującego dofinansowania do studiów stanowi dla tego pracownika migrującego przywilej socjalny, dziecko może samo powoływać się na ten przepis celem uzyskania tego dofinansowania, jeśli na mocy prawa krajowego dofinansowanie to przyznaje się bezpośrednio studentowi (wyrok z dnia 18 czerwca 1987 r. w sprawie 316/85 Lebon, Rec. s. 2811, pkt 12, 13; ww. wyroki: w sprawie Bernini, pkt 26; w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 48).
- 41 Zgodnie z równie utrwalonym orzecznictwem zasada równości traktowania, zapisana nie tylko w art. 45 TFUE, ale i w art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68, zabrania nie tylko jawnej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową, ale również wszelkich ukrytych form dyskryminacji, które poprzez stosowanie innych kryteriów rozróżniających powodują de facto ten sam skutek (zob. wyroki: z dnia 27 listopada 1997 r. w sprawie C-57/96 Meints, Rec. s. I-6689, pkt 44; z dnia 7 lipca 2005 r. w sprawie C-147/03 Komisja przeciwko Austrii, Zb.Orz. s. I-5969, pkt 41; z dnia 10 września 2009 r. w sprawie C-269/07 Komisja przeciwko Niemcom, Zb.Orz. s. I-7811, pkt 53; ww. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 37).
- 42 W niniejszej sprawie sąd odsyłający, dokonując wykładni prawa krajowego, uznał, że warunki miejsca zamieszkania i pobytu wymagane przez zmienioną ustawę z dnia 22 czerwca 2000 r. są równoznaczne, a zatem warunek zamieszkania stosuje się jednakowo do obywateli luksemburskich i obywateli innych państw członkowskich.
- 43 W tych okolicznościach wymaganie od obywateli innych państw członkowskich spełnienia warunku zamieszkania w Luksemburgu nie stanowi dyskryminacji bezpośredniej.
- 44 Natomiast środek taki jaki jest przedmiotem postępowania głównego, z uwagi na to, że przewiduje rozróżnienie oparte na zamieszkanu, może działać zasadniczo na niekorzyść obywateli innych państw członkowskich, ponieważ nierezydentami są najczęściej obcokrajowcy (zob. w szczególności wyroki: z dnia 29 kwietnia 1999 r. w sprawie C-224/97 Ciola, Rec. s. I-2517, pkt 14; z dnia 25 stycznia 2011 r. w sprawie C-382/08 Neukirchinger, Zb.Orz. s. I-139, pkt 34; ww. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 38).
- 45 W tym kontekście bez znaczenia pozostaje to, że sporny w postępowaniu głównym przepis dotyczy w odpowiednim przypadku zarówno obywateli tego państwa, którzy nie są w stanie spełnić takiego kryterium, jak i obywateli innych państw członkowskich. Aby przepis można było zakwalifikować jako pośrednio dyskryminujący, nie jest konieczne, by skutkowało on uprzywilejowaniem wszystkich

obywateli danego państwa lub stawianiem w niekorzystnym położeniu jedynie obywateli innych państw członkowskich, z wyjątkiem własnych obywateli (zob. podobnie wyrok z dnia 16 stycznia 2003 r. w sprawie C-388/01 Komisja przeciwko Włochom, Rec. s. I-721, pkt 14; ww. wyrok w sprawie w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 38; wyrok z dnia 28 czerwca 2012 r. w sprawie C-172/11 Erny, pkt 41).

- 46 Nierówność traktowania wynikająca z faktu, że spełnienie warunku zamieszkania wymagane jest od studentów będących dziećmi pracowników przygranicznych, stanowi zatem dyskryminację pośrednią, co do zasady zabronioną, chyba że okaże się ona obiektywnie uzasadniona. By była uzasadniona, nierówność ta powinna być odpowiednia dla zapewnienia realizacji prawnie uzasadnionego celu i nie wykroczać poza to, co jest konieczne dla jego osiągnięcia (zob. podobnie wyrok z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie C-73/08 Bressol i in., Zb.Orz. s. I-2735, pkt 47, 48; ww. wyrok w sprawie w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 55).

W przedmiocie istnienia realizowanego prawnie uzasadnionego celu

- 47 W celu uzasadnienia odmiennego traktowania pracowników przygranicznych w zakresie przyznawania pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego rząd luksemburski podnosi dwa argumenty, pierwszy natury społecznej i drugi natury budżetowej, oraz twierdzi, że są one ze sobą nierozdzielnie związane.
- 48 Cel przedstawiany przez ten rząd jako „społeczny” polega na znaczącym zwiększeniu w Luksemburgu udziału w populacji rezydentów osób posiadających dyplom wyższej uczelni. Stwierdzony odsetek takich osób, wynoszący 28%, plasuje się wyraźnie poniżej odsetka posiadaczy takich dyplomów zamieszkałych w państwach porównywalnych z Wielkim Księstwem Luksemburga, a rząd luksemburski uważa, że konieczne jest osiągnięcie w populacji rezydentów odsetka 66% osób posiadających dyplomy w celu stawienia czoła coraz bardziej palącej potrzebie zapewnienia przejścia gospodarki luksemburskiej w kierunku gospodarki opartej na wiedzy.
- 49 Rząd luksemburski podnosi, że przywilej pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego jest zastrzeżony wyłącznie dla osób zamieszkałych w Luksemburgu, ponieważ tylko one, zdaniem tego rządu, wykazują związek ze społeczeństwem luksemburskim pozwalający domniemywać, że po skorzystaniu z możliwości udostępnianych przez luksemburski system pomocy w finansowaniu studiów, w niektórych przypadkach odbywanych za granicą, powrócą do Luksemburga, aby obrócić swoją nabytą w ten sposób wiedzę na rzecz rozwoju gospodarki tego państwa członkowskiego.
- 50 Zdaniem tego rządu ograniczenia budżetowe powodują, że nie może się on okazać bardziej hojny wobec studentów niebędących rezydentami, nie stwarzając jednocześnie zagrożenia dla finansowania systemu pomocy jako całości. Cel natury budżetowej polega na uniknięciu nieracjonalnego obciążenia dla budżetu państwa, które wynikałoby z rozszerzenia przywileju pomocy państwa na studentów niebędących rezydentami, których rodzice są pracownikami przygranicznymi.
- 51 Co się tyczy uzasadnienia opartego na dodatkowych obciążeniach, jakie miałyby wynikać z niezastosowania warunku zamieszkania, należy przypomnieć, że o ile względy natury budżetowej mogą występować u podstawy wyboru polityki społecznej państwa członkowskiego i wpływać na charakter lub zakres środków ochrony socjalnej, które państwo to pragnie przyjąć, o tyle nie stanowią one jednakże same w sobie celu, do którego osiągnięcia zmierza ta polityka, i tym samym nie mogą uzasadniać dyskryminacji na niekorzyść pracowników migrujących (zob. ww. wyrok w sprawie w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 57 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 52 Przyznanie, że względy natury budżetowej mogą uzasadniać różnicę w traktowaniu pracowników migrujących i pracowników krajowych, oznaczałoby, że stosowanie i zakres normy prawa Unii tak podstawowej jak zasada niedyskryminacji ze względu na przynależność państwową mogłyby zmieniać się w czasie i przestrzeni w zależności od stanu finansów publicznych państw członkowskich (zob. ww. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom, pkt 58 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 53 Co się tyczy celu społecznego, to należy wskazać, że wspieranie pobierania nauki w ramach szkolnictwa wyższego jest celem interesu ogólnego, uznanym na poziomie Unii, co przypominają w szczególności rządy luksemburski i austriacki.
- 54 I tak w komunikacie z dnia 3 marca 2010 r., zatytułowanym „Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” [COM(2010) 2020 wersja ostateczna] jako jeden z głównych celów uzgodnionych na poziomie Unii wskazano udział populacji w wieku od 30 do 34 lat posiadającej wyższe wykształcenie z 31% do co najmniej 40% w 2020 r. Dokument ten zachęca państwa członkowskie do realizacji tych celów na poziomie krajowym przez zastosowanie konkretnych środków.
- 55 Ponadto w konkluzjach z dnia 12 maja 2009 r. w sprawie strategicznych ram europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia (ET 2020, Dz.U. C 119, s. 2) Rada Unii Europejskiej przyjęła za swój ten cel polegający na zwiększeniu liczby osób posiadających dyplom ukończenia studiów. W konkluzjach Rady z dnia 11 maja 2010 r. w sprawie społecznego wymiaru kształcenia i szkolenia (Dz.U. C 135, s. 2) państwa członkowskie zostały wezwane, w odniesieniu do szkolnictwa wyższego, do opracowania strategii służących zwiększeniu odsetka osób kończących studia wyższe.
- 56 Wynika stąd, że podjęte przez państwo członkowskie działanie mające na celu zapewnienie wysokiego poziomu wykształcenia ludności zamieszkującej na jego terytorium oraz wspieranie rozwoju gospodarki zmierza do osiągnięcia uzasadnionego celu, który może uzasadniać dyskryminację pośrednią ze względu na przynależność państwową.

W przedmiocie właściwego charakteru warunku zamieszkania

- 57 Rząd luksemburski twierdzi, że system pomocy zastrzeżonej dla osób zamieszkałych w Luksemburgu jest właściwy dla zapewnienia realizacji prawnie uzasadnionego celu natury społecznej polegającego na zwiększeniu liczby osób posiadających dyplom ukończenia studiów wśród ludności zamieszkującej to państwo członkowskie.
- 58 W tej kwestii rząd ten podnosi, że jest możliwe, że po ukończeniu studiów za granicą studenci wrócą do państwa zamieszkania, by się tu osiedlić i pracować, Uważa on, że studenci mający miejsce zamieszkania za granicą, nawet jeśli są dziećmi pracowników przygranicznych prowadzących działalność w Luksemburgu, nie mają żadnego szczególnego powodu, by po ukończeniu studiów pojawić się na luksemburskim rynku pracy ani też integrować się ze społeczeństwem luksemburskim. Rząd ten jest zdania, że uzasadnione jest ograniczenie przyznawania spornej pomocy do studentów zamieszkałych w Luksemburgu w chwili rozpoczęcia studiów, ponieważ studenci ci są już zintegrowani ze społeczeństwem luksemburskim i po ukończeniu studiów najczęściej będą dostępni dla luksemburskiego rynku pracy.
- 59 Rząd luksemburski podnosi, że istnieje ponadto wysoki „wskaźnik rotacji” osób wykonujących działalność zawodową jako pracownicy przygraniczni, ponieważ pracują oni w tym charakterze jedynie przez ograniczony czas, co nie pozwala na upatrywanie w pracy przygranicznej czynnika integracji ze społeczeństwem państwa zatrudnienia, który byłby podobny do zamieszkania w tym państwie i wystarczająco ważny, by mieć wpływ na wybór miejsca zamieszkania przez dzieci pracownika przygranicznego po ukończeniu przez nie studiów.

- 60 Skarżący w sprawie głównej kwestionują właściwy charakter warunku zamieszkania. Warunek taki nie gwarantuje ich zdaniem realizacji celu polegającego na zwiększeniu liczby osób posiadających dyplom ukończenia studiów wśród mieszkańców w celu pokrycia potrzeb luksemburskiego rynku pracy. Przyznawanie spornej pomocy wyłącznie studentom zamieszkałym w Luksemburgu w chwili złożenia wniosku nie oznacza zdaniem skarżących, że po zakończeniu studiów będą oni stale i w sposób ostateczny obecni na luksemburskim rynku pracy. Zresztą skoro oferta Uniwersytetu Luksemburskiego nie jest bardzo bogata, wielu spośród studentów będących mieszkańcami będzie studiować poza terytorium luksemburskim i zintegrują się raczej z państwem miejsca studiów niż z Luksemburgiem, korzystając w ten sposób z perspektyw zawodowych wykraczających poza to terytorium.
- 61 Skarżący podnoszą, że wbrew twierdzeniom rządu luksemburskiego studenci niebędący rezydentami, dzieci pracowników przygranicznych, mają szczególne powody do tego, by po zakończeniu studiów pojawić się na luksemburskim rynku pracy. Z jednej strony okoliczność, że jedno z rodziców studenta pracuje w Luksemburgu oznacza pewną bliskość geograficzną gospodarstwa domowego, do którego należy student, z terytorium luksemburskim. Z drugiej strony z uwagi na kryzys gospodarczy, jaki uderzył silnie państwa graniczące z Wielkim Księstwem Luksemburga, dzieci pracowników przygranicznych po zakończeniu studiów będą skłonne do szukania stabilnej sytuacji zawodowej, podobnie jak ich rodzice, od wielu lat pracujący w tym państwie członkowskim.
- 62 Zdaniem Komisji pracownicy przygraniczni nie tylko są związani ze społeczeństwem luksemburskim, ale także są z nim zintegrowani poprzez zatrudnienie, które wykonują w Luksemburgu. Wobec istnienia takiego związku warunek zamieszkania nie jest ani konieczny, ani właściwy dla zapewnienia, że dzieci takich pracowników, których studia byłyby finansowane za pomocą spornej w postępowaniu głównym pomocy finansowej, będą utrzymywać ścisły związek z państwem członkowskim przyznającym taką pomoc.
- 63 W tej kwestii należy przypomnieć, że Trybunał orzekł już, że pracownicy migrujący i przygraniczni, uzyskawszy dostęp do rynku pracy jednego z państw członkowskich, wystarczająco mocno zintegrowali się ze społecznością tego państwa, co pozwala im korzystać w tym państwie z zasady równego traktowania w odniesieniu, odpowiednio, do pracowników krajowych i do pracowników będących rezydentami. Zintegrowanie to wynika w szczególności z faktu, że poprzez płacenie w tym państwie członkowskim podatków z tytułu wykonywanej w nim pracy najemnej pracownicy migrujący i przygraniczni również przyczyniają się do finansowania polityki społecznej tego państwa (zob. podobnie wyrok z dnia 13 grudnia 2012 r. w sprawie C-379/11 *Caves Krier Frères*, pkt 53).
- 64 Należy jednak stwierdzić, w szczególności jeżeli chodzi o pracowników przygranicznych, że Trybunał dopuścił pewne rodzaje uzasadnienia w odniesieniu do przepisów wprowadzających rozróżnienie między rezydentami i nierezydentami wykonującymi działalność zawodową w danym państwie, w zależności od stopnia ich integracji ze społeczeństwem tego państwa lub ich więzi z tym społeczeństwem (zob. podobnie ww. wyroki: w sprawie *Hartmann*, pkt 35, 36; w sprawie *Geven*, pkt 26; w sprawie *Hendrix*, pkt 54, 55).
- 65 W tej kwestii należy wskazać, że pracownik przygraniczny nie zawsze jest zintegrowany z państwem zatrudnienia w taki sposób, w jaki jest zintegrowany pracownik zamieszkały w tym państwie.
- 66 W rozpatrywanych obecnie sprawach głównych należy ustalić, jak wskazał rzecznik generalny w pkt 59 opinii, czy warunek zamieszkania wymagany od dzieci pracowników przygranicznych przez zmienioną ustawę z dnia 22 czerwca 2000 r. przy przyznawaniu pomocy na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego jest właściwy dla zapewnienia istnienia rozsądnego prawdopodobieństwa powrotu studenta do Luksemburga po zakończeniu studiów, który to powrót rząd luksemburski uważa za niezbędny do realizacji zamierzonego prawnie uzasadnionego celu.

- 67 W tej kwestii należy przyjąć, że możliwe jest założenie, iż prawdopodobieństwo osiedlenia się w Luksemburgu i integracji z luksemburskim rynkiem pracy po zakończeniu studiów, nawet jeżeli te studia zostały odbyte za granicą, jest większe w przypadku studentów zamieszkałych w Luksemburgu w chwili rozpoczęcia studiów, niż w przypadku studentów nie będących rezydentami.
- 68 W konsekwencji należy stwierdzić, że warunek zamieszkania wprowadzony zmienioną ustawą z dnia 22 czerwca 2000 r. jest właściwy do osiągnięcia celu polegającego na zwiększeniu w znaczący sposób proporcji posiadaczy dyplomu ukończenia szkoły wyższej wśród mieszkańców Luksemburga.
- 69 Należy jednak jeszcze zbadać, czy warunek ten nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia omawianego celu.

W przedmiocie konieczności warunku zamieszkania

- 70 Zdaniem rządu luksemburskiego wprowadzenie warunku zamieszkania nie wykracza poza to, co konieczne do osiągnięcia zamierzonego celu. Warunek ten jest jego zdaniem uzasadniony względami budżetowymi i jest ściśle związany z przywołanym celem gospodarczym. Ze względu na ograniczenia budżetowe nie jest możliwe okazanie większej hojności studentom niebędącym rezydentami bez spowodowania zagrożenia dla finansowania całego systemu. Ponadto przyjęcie innego kryterium przyznawania pomocy, to jest w szczególności kryterium związanego z zatrudnieniem w Luksemburgu jednego z rodziców studenta niebędącego rezydentem, stałoby w wyraźnej sprzeczności z rozpatrywanymi łącznie dwoma celami systemu pomocy będącego przedmiotem sporu w postępowaniu głównym.
- 71 Należy tu zbadać kwestię, czy sam tylko wymóg uprzedniego zamieszkania może zapewnić państwu luksemburskiemu racjonalne prawdopodobieństwo powrotu beneficjentów, by osiedlić się w Luksemburgu i uczestniczyć w rynku pracy tego państwa członkowskiego w celu przyczyniania się do jego rozwoju gospodarczego i czy nie istnieją inne kryteria również pozwalające na zapewnienie takiego prawdopodobieństwa bez wyłączenia niebędących rezydentami dzieci pracowników przygranicznych.
- 72 Trybunał przyjął już, że warunek zamieszkania ma charakter zbyt wyłączny, jako że uprzywilejowuje w sposób niesłuszny jedną okoliczność, która może nie być reprezentatywna dla rzeczywistego stopnia powiązania, z pominięciem innej reprezentatywnej okoliczności (zob. wyroki: z dnia 23 października 2007 r. w sprawach połączonych C-11/06 i C-12/06 Morgan i Bucher, Zb.Orz. s. I-9161, pkt 46 i przytoczone tam orzecznictwo; a także z dnia 21 lipca 2011 r. w sprawie C-503/09 Stewart, Zb.Orz. s. I-6497, pkt 95 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 73 W pkt 86 i 87 ww. wyroku w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom Trybunał uznał, że rzeczony państwo członkowskie nie wyjaśniło przekonująco powodów, dla których zamierzony cel nie mógł zostać osiągnięty w sposób mniej restrykcyjny, bądź poprzez zasadę bardziej elastyczną niż zasada „3 z 6 lat”, bądź poprzez uwzględnienie innych elementów, wyrażających podobny stopień powiązania, takich jak zatrudnienie. I tak Trybunał orzekł, że wymagając ściśle określonych okresów zamieszkiwania na terytorium danego państwa członkowskiego, rozpatrywana zasada uprzywilejowuje element, który niekoniecznie jest jedynym elementem reprezentatywnym rzeczywistego stopnia powiązania zainteresowanego z omawianym państwem członkowskim. Zasada „3 z 6 lat” wykraczała więc poza to, co niezbędne do osiągnięcia zamierzonego celu.
- 74 Luksemburski system pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego wyłącza z dobrodziejstwa tej pomocy wszystkich nierezydentów, a wyłączenie to dotyczy jedynie studentów niebędących rezydentami.

- 75 W konsekwencji dziecko pracownika migrującego mieszkające wraz rodzicami w jednym z państw członkowskich graniczących z Luksemburgiem i pragnące studiować w Luksemburgu jest wyłączone z dobrodziejstwa pomocy finansowej państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego. Zresztą nawet jeżeli ich rodzice mieszkają w Luksemburgu, studenci niebędący w dniu złożenia wniosku rezydentami są wyłączeni z możliwości korzystania z tej pomocy, również jeżeli ich rodzice nadal przyczyniają się do ich utrzymania. Ponadto skutkiem systemu pomocy finansowej będącego przedmiotem sporu w postępowaniu głównym jest wyłączenie z możliwości korzystania z tej pomocy dzieci pracowników niebędących rezydentami, którzy pracują w Luksemburgu od długiego czasu.
- 76 Należy wskazać, że system pomocy finansowej będący przedmiotem sporu w postępowaniu głównym ma charakter zbyt wyłączający. Wymagając bowiem spełnienia warunku wcześniejszego zamieszkania studenta na terytorium danego państwa członkowskiego, ustawa uprzywilejowuje element, który niekoniecznie jest jedynym elementem reprezentatywnym rzeczywistego stopnia powiązania zainteresowanego z tym państwem członkowskim (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Niderlandom pkt 86).
- 77 W szczególności, w zakresie w jakim pomoc finansowa państwa na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego jest przeznaczona na wspieranie studiowania zarówno w Luksemburgu, jak i w każdym innym państwie, istnienie racjonalnego prawdopodobieństwa, że beneficjenci pomocy powrócą, by tu się osiedlić i uczestniczyć w rynku pracy w celu przyczyniania się do jego rozwoju gospodarczego, może być wykazane za pomocą elementów innych niż wymóg spełnienia przez danego studenta warunku uprzedniego zamieszkania.
- 78 Wydaje się bowiem możliwe, że powiązanie studenta z Wielkim Księstwem Luksemburga wystarczające, by wywnioskować takie prawdopodobieństwo, wynika również z faktu, że student ten zamieszkuje sam lub z rodzicami w jednym z państw członkowskich graniczących z Luksemburgiem oraz że jego rodzice od długiego czasu pracują w tym państwie członkowskim i mieszkają w jego okolicy.
- 79 Jeżeli chodzi o możliwości zaoferowane przez ustawodawcę luksemburskiego, to można wskazać – jak to uczyniła na rozprawie Komisja – że w zakresie w jakim na przyznawaną pomoc składa się na przykład pożyczka, system finansowania uzależniający przyznanie tej pożyczki, a nawet jej wysokość lub bezzwrotność od spełnienia warunku, że korzystający z niej student powróci do Luksemburga po ukończeniu studiów za granicą, by tu pracować i mieszkać, mógłby pozwolić na osiągnięcie zamierzonego celu bez pokrzywdzenia dzieci pracowników przygranicznych. Co się tyczy zresztą ryzyka kumulacji z przyznaniem równoważnego wsparcia finansowego wypłacanego w państwie członkowskim, w którym student zamieszkuje sam lub z rodzicami, to można tego uniknąć poprzez uwzględnienie tak uzyskanego wsparcia przy przyznawaniu pomocy wypłacanej przez Wielkie Księstwo Luksemburga.
- 80 Przede wszystkim, w celu uniknięcia ryzyka pojawienia się „turystyki stypendialnej”, na co powoływały się wszystkie rządy, które przedstawiły uwagi przed Trybunałem, a także upewnienia się, że pracownik przygraniczny opłacający podatki i składki w Luksemburgu ma wystarczające więzi ze społeczeństwem luksemburskim, możliwe byłoby rozważenie uzależnienia przyznania pomocy finansowej od spełnienia warunku, że pracownik przygraniczny będący rodzicem dziecka niemieszkającego w Luksemburgu, pracował w tym państwie członkowskim przez określony minimalny okres. W innym kontekście art. 24 ust. 2 dyrektywy 2004/38 przewiduje, że w drodze odstępstwa od art. 24 ust. 1 rzeczonyj dyrektywy, zgodnie z którym wszyscy obywatele Unii zamieszkujący na terytorium jednego z państw członkowskich na podstawie tej dyrektywy są traktowani na równi z obywatelami tego państwa członkowskiego, państwo to nie jest zobowiązane do udzielania pomocy dla pokrycia kosztów utrzymania w czasie studiów przed nabyciem prawa stałego pobytu, które jest uzależnione – zgodnie z art. 16 ust. 1 tej samej dyrektywy – od spełnienia warunku zamieszkiwania na terytorium danego państwa członkowskiego przez okres pięciu lat.

- 81 Należy wskazać, że w sporach w postępowaniu głównym ryzyko takie można pominąć, jako że w przypadku E. Giersch, B.M. Stempera, J. Taminiaux i J. Hodin ojciec lub matka pracują w Luksemburgu odpowiednio od 23 lat, 32 lat, 28 lat i 23 lat.
- 82 W konsekwencji ustawodawstwo takie jak rozpatrywane w sprawie głównej, uzależniające przyznanie pomocy finansowej na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego od spełnienia przez studenta warunku zamieszkania oraz wprowadzające odmienne traktowanie rezydentów i nierezydentów tego państwa członkowskiego, którymi są dzieci pracowników przygranicznych wykonujących działalność w tym państwie członkowskim, wykracza poza to co konieczne do osiągnięcia prawnie uzasadnionego celu polegającego na zwiększeniu wśród mieszkańców liczby posiadaczy dyplomów ukończenia studiów w celu wspierania rozwoju gospodarki krajowej.
- 83 Z powyższych rozważań wynika, że na przedłożone pytanie pierwsze należy udzielić następującej odpowiedzi:
- Artykuł 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1612/68 należy interpretować w ten sposób, że co do zasady stoi on na przeszkodzie istnieniu uregulowania państwa członkowskiego takiego jak to, którego dotyczy postępowanie główne, które uzależnia przyznanie pomocy finansowej na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego od spełnienia przez studenta warunku zamieszkania w tym państwie członkowskim oraz wprowadza stanowiące dyskryminację pośrednią odmienne traktowanie osób zamieszkałych w tym państwie członkowskim oraz osób, które – nie mieszkając w tym państwie członkowskim – są dziećmi pracowników przygranicznych wykonujących działalność w tymże państwie członkowskim.
  - O ile cel polegający na zwiększeniu liczby rezydentów posiadających dyplom ukończenia szkoły wyższej dla potrzeb wspierania rozwoju gospodarki tego państwa członkowskiego stanowi prawnie uzasadniony cel mogący uzasadnić takie odmienne traktowanie oraz o ile warunek zamieszkania, taki jaki został przewidziany w przepisach krajowych, których dotyczy postępowanie główne, jest właściwy dla zapewnienia realizacji tego celu, o tyle warunek taki wykracza jednak poza to, co konieczne dla osiągnięcia zamierzonego celu, w zakresie w jakim stanowi przeszkodę w uwzględnieniu innych elementów potencjalnie reprezentatywnych dla rzeczywistego stopnia powiązania osoby składającej wniosek o pomoc ze społeczeństwem lub rynkiem pracy danego państwa członkowskiego, takich jak fakt, że jedno z rodziców, które nadal przyczynia się do utrzymania studenta, ma trwałe zatrudnienie w tym państwie członkowskim oraz pracowało już w tym państwie przez długi czas.

W przedmiocie kosztów

- 84 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym; do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (piąta izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 7 ust. 2 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty, w brzmieniu zmienionym dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2004/38/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r., należy interpretować w ten sposób, że co do zasady stoi on na przeszkodzie istnieniu uregulowania państwa członkowskiego takiego jak to, którego dotyczy postępowanie główne, które uzależnia przyznanie pomocy finansowej na pobieranie nauki w ramach szkolnictwa wyższego od spełnienia przez studenta warunku zamieszkania w tym państwie członkowskim oraz wprowadza

stanowiące dyskryminację pośrednią odmienne traktowanie osób zamieszkałych w tym państwie członkowskim oraz osób, które – nie mieszkając w tym państwie członkowskim – są dziećmi pracowników przygranicznych wykonujących działalność w tymże państwie członkowskim.

O ile cel polegający na zwiększeniu liczby rezydentów posiadających dyplom ukończenia szkoły wyższej dla potrzeb wspierania rozwoju gospodarki tego państwa członkowskiego stanowi prawnie uzasadniony cel mogący uzasadnić takie odmienne traktowanie oraz o ile warunek zamieszkania, taki jaki został przewidziany w przepisach krajowych, których dotyczy postępowanie główne, jest właściwy dla zapewnienia realizacji tego celu, o tyle warunek taki wykracza jednak poza to, co konieczne dla osiągnięcia zamierzonego celu, w zakresie w jakim stanowi przeszkodę w uwzględnieniu innych elementów potencjalnie reprezentatywnych dla rzeczywistego stopnia powiązania osoby składającej wniosek o pomoc ze społeczeństwem lub rynkiem pracy danego państwa członkowskiego, takich jak fakt, że jedno z rodziców, które nadal przyczynia się do utrzymania studenta, ma trwałe zatrudnienie w tym państwie członkowskim oraz pracowało już w tym państwie przez długi czas.

Podpisy